

В.Л. Циганенко

Харківський національний університет радіоелектроніки,
канд. філол. н., доцент кафедри українознавства

КОЗАЦЬКІ БАРОКОВІ МОТИВИ В ЕПІГРАФІЧНИХ ТВОРАХ КЛИМЕНТІЯ ЗИНОВІЄВА

У статті в контексті барокової поетики проаналізована козацька тематика творчості Климента Зиновієва на прикладі трьох віршів. Було доведено, що поет позитивно ставився до козаків, високо оцінюючи їх роль у тогочасному українському суспільстві. Поетика творчості Климента Зиновієва цілком уписується в парадигму української барокової літератури як за формою, так і за багатством художніх засобів.

Ключові слова: Климента Зиновієв, козаки, бароко, поетика.

В.Л. Цыганенко

КАЗАЦКИЕ БАРОККОВЫЕ МОТИВЫ В ЭПИГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ КЛИМЕНТИЯ ЗИНОВИЕВА

В статье в контексте барокковой литературы анализируются три эпиграфических произведения Климента Зинovieва, которые непосредственно связаны с темой украинского казачества. Речь идёт о стихотворениях: №52 «Ω уписующихъ)сѧ в козаки дурныхъ мужыка(x), и знову выписуватися хотящы(x)», №53 «Ω козакахъ, не годны(x) похвалы, меновите ѡ ты(x) злы(x) и ѡкая(н)ныхъ сынахъ, и не о(т)цевски(x) дѣтяхъ(ъ); которыѣ у во(и)ско іду(т); а люде(и) на путѣ(x) ідучи(x), або ѣдучи(x) о(б)дыраю(т): или що ко(л)векъ насы(л)ствіємъ рабуючи, пакости сотворяють», № 246 «Ω православныхъ людехъ вои(н)скіѣ слу(ж)бы о(т)правуючи(x): іме(н)но о козака(x)». Изучив выше указанные стихи, мы пришли к выводу о том, что автор положительно относился к украинскому казачеству, как к особенному социальному сословию. В то же время он не идеализировал его, понимая, что среди казаков существуют разные люди.

В статье подробно проанализирована поэтика эпиграмм. Установлено, что Климента Зинovieв написал эти произведения, широко используя разнообразные поэтические средства: метафоры, эфемизмы, антитезы, оксюмороны, аллегории и т. п. Это даёт нам право считать выше указанные стихи образцом украинской барокковой литературы.

Ключевые слова: Климента Зинovieв, казаки, барокко, поэтика.

V.L. Tsiganenko

COSSACK BAROC'S MOTIVES IN APIQRAFIC PRODUCT KLIMENTIYA ZINOVIEVA

In article in context Baroc's literature are analysed three apiqrafic of the product Klimentiya Zinovieva, which are directly connected with subject ukrainian cossacks. The Speech goes about poems: №52 "O upisuuchich w kozaki durnich mughikach and zнову vipisuvatisja hotjagcih", №53 "O kozakah', ni godnich pohvali...", № 246 "O pravoslavnih ludjah ...". Studied above poetry, we came to conclusion about that that author positively pertained to ukrainian cossacks, as to especial social class. In ditto time he did not idealize him, understanding that amongst cossacks exist the miscellaneous a people.

Poetic epigrams is in detail analysed In article. It is installed that Klimentiy Zinoviі has written these product broadly using varied poetical facilities: metaphores, euphemisms, antithesises, ocsumoron and t. p. This gives us right to consider above poetry sample ukrainian Baroc's literature.

Key words: Klimentii Zinoviiv, Cossack, Baroco, poetical.

Однією з неординарних літературних постатей другої половини XVII – початку XVIII ст. був Климента Зиновієв. Це виявилось не лише в маловідомості його особистого життя, а й у надзвичайно широкій тематиці творів. Вони присвячені описам філософських і побутових проблем. Чимало українських літературознавців звертали увагу на творчість

Климентія Зиновієва. Зокрема, В. Кречотень, відзначав, що книга автора «видатне явище низового барокко» [8, с. 18].

Літературна діяльність Климентія Зиновієва зацікавила дослідників другої половини ХІХ ст. Зокрема, П. Куліша, С. Єфремова, І. Франка, В. Перетца, М. Возняка та ін. [9; 3; 14; 11; 2].

П. Куліш був першим критиком, який вивчав вірші Климентія Зиновієва, причому в рукописному варіанті, що дістався йому від О. Шишацького-Ілліча. У своїй статті дослідник вималював образ монаха Климентія Зиновієва, роблячи загальний аналіз його творів. Побіжно були охарактеризовані вірші, присвячені козацькій тематиці. Автором зазначалося, що козаки після панів були другою верствою за впливовістю в українському суспільстві, й підтверджував це посиланням на вірш, в якому зазначалося про неможливість хоронити звичайних мужиків у окремих козацьких могилах [9, с. 130]. П. Куліш констатував, що Климентій Зиновій позитивно ставився до козацтва, вважав, що козаки завжди користувалися не писаними законами, а правом сили [9, с. 131]. Загалом, потрібно сказати, що дослідник негативно ставився до творчості поета. Він писав: «При усій нескладності та глупоті своїх віршів Климентій характеризує сучасне йому суспільство особистим своїм поглядом на різні вияви тодішнього життя» [9, с. 92]. Поетичну характеристику творчості Климентія Зиновієва П. Куліш не робив.

С. Єфремов творчість Климентія Зиновієва характеризує у «Історії українського письменства». Дослідник не вдається до розлогої характеристики творчості цього поета й доволі різко й негативно відгукується про неї, вживаючи щодо його постаті такі епітети, як «пиворіз», «графоман», «Рябошапка ХVІІ століття» [3, с. 196]. С. Єфремов говорив про поета, як про постать, яка «нижча за середню, його письменницька завзятість – сама за себе графоманія без ознаки навіть іскри літературного хисту, не кажучи вже про справжнє поетичне натхнення» [3, с. 196].

Більш стриманий у характеристиці Климентія Зиновієва І. Франко, яку він дає у літературно-критичній статті «Климентій Трясця і Григорій Сковорода». Автор стверджує, що Трясця – світське прізвище Климентія Зиновієва, і відзначає в характеристиці поета його «добру обсервацію життя й увагу на його буденні, але характерні явища» [14, с. 370]. Закцентував він увагу й на козацьку тематику в творчості Климентія Зиновієва. І. Франко стверджує, що автор із великою симпатією ставиться до козаків, посилаючись на рядки з вірша № 246. У той же час він вважає, що Климентій Зиновій засуджував грабіжницькі тенденції серед козацтва [14, с. 367–368]. До більш детальної характеристики козацької тематики І. Франко не звертався.

Як відомо, В. Перетц був одним із тих авторів, який видав твори Климентія Зиновієва. Оцінюючи його як поета, В. Перетц вважав, що він «середніх здібностей, з великим хистом до спостережень, але без уміння та бажання використовувати свої знання на практиці» [11, с. 363]. На думку В. Перетця, Климентій Зиновій шанує «козацький стан», але разом із тим «ганьбить «злих і окаянних синов», що, подорожуючи до місця військової служби, по дорозі обдирають та грабують спокійних людей» [11, с. 362]. Ані І. Франко, ані В. Перетц не вдавалися до характеристики художніх засобів у творах Климентія Зиновієва.

М. Возняк на сторінках «Історії української літератури» написав окремий підрозділ «Чернець-мандрівець Климентій і його вірші» [2, с. 431–438]. Для автора поет – «це оборонець старого ладу, формаліст у справах віри й церковно-громадських питаннях, цінник у приватному житті, ворог демократизму та прихильник вищих верств, типова пересічна людина свого часу з середніми здібностями й великим хистом до спостережень» [2, с. 438]. Відзначається, що він «хоч добре знав рідну народну мову, силкувався писати по-церковнослов'янськи» [2, с. 438]. М. Возняк звернув увагу на козацьку тематику в творчості Климентія Зиновієва, уважаючи, що той був високої думки про козацтво, і підтверджував це уривками з вірша № 246 [2, с. 433].

У другій половині ХХ ст. до літературної спадщини Климентія Зиновієва зверталися Д. Чижевський, Д. Рижук, В. Колосова та ін. [16; 17; 13; 6].

Відомий дослідник українського бароко Д. Чижевський у своїх чисельних роботах, присвячених аналізованій тематиці, фрагментарно звертався до творчості Климентія Зиновієва, яку він відносив до типових зразків української літератури епохи Бароко. Наприклад, уміння Климентія Зиновієва «грати віршем», або висвітлення улюбленої тематики поетів Бароко образу смерті [17, с. 382, 388]. У той же час Д. Чижевський закидав поетові «часто недоладні граматичні рими» та нудну одноманітність віршів як головної хиби [17, с. 257].

Стаття Д. Рижука присвячена характеристиці соціальних аспектів творчості Климентія Зиновієва. При цьому автор не зачіпає козацьку тематику в його творчості. На думку дослідника, поет не усвідомлює причину класового розшарування, у чому і виявляється обмеженість свідогляду Климентія Зиновієва, суперечність його творчості. У той же час відзначено, що це один із перших поетів, що в повний голос заявив про народ [13, с. 133].

В. Колосова написала монографію, присвячену життю та творчості Климентія Зиновієва. Зокрема, дослідила загальні штрихи біографії поета, ідейно-тематичну спрямованість творів, поезику віршів. Нею була розглянута й козацька тематика, але з класових позицій, що було обов'язковим для радянської епохи. У той же час бароковий контекст у роботі повністю відсутній. У цілому дослідниця відзначає, що творчість автора належить до кращих здобутків давньої української літератури. Цінність творів обумовлена, на її думку, «жвавістю образного мислення поета і органічним засвоєнням ним скарбів народної мови» [6, с. 201].

Усі попередньо зазначені автори розглядали творчість Климентія Зиновієва поза контекстом бароко як літературного напрямку. Проте, починаючи з 1980-х рр., в Україні починається дослідження барокового мистецтва. Так, зокрема, В. Кречотень у вступній статті до збірки українських творів XVII ст. чітко характеризує його як явище барокової культури [8, с. 5 – 24].

На зламі ХХ і ХХІ ст. загальну характеристику творчості Климентія Зиновієва давали автори навчальних посібників – Д. Білоус, архієпископ Ігор Ісиченко [1; 5].

Так, П. Білоус у «Історії української літератури XI–XVIII ст.» позитивно оцінював творчість Климентія Зиновієва, вважаючи, що його роботи сприяли подальшому розвитку бароко й демократизації літератури, «що виявилось у зацікавленості простою людиною, співчутті їй, зверненні до фольклорних джерел» [1, с. 257]. Тут же автор виокремлює особливості, які характерні для барокової поезії другої половини XVII ст. До характеристики козацької тематики в творчості Климентія Зиновієва П. Білоус не звертався.

Більш детально творчість Климентія Зиновієва висвітлюється відомим знавцем барокової літератури архієпископом Ігорем Ісиченком у його дослідженні «Історія української літератури: епоха Бароко XVII – XVIII ст.». Тут вміщено відомості про життєвий шлях Климентія Зиновієва, зроблено аналіз віршів і приповістей посполитих. Автор аналізує збірку віршів за тематикою. Звертається увага читачів і на козацьку тематику, зокрема згадується вірш № 246 «Ω православныхъ людехъ вои(н)скіє слу(ж)бы о(т)правуючи(х): іме(н)но о козака(х)». На думку дослідника, Климентій Зиновієв високо оцінював роль козацтва [5, с. 383]. Загалом, на думку архієпископа Ігоря Ісиченка, «вірші Климентія Зиновієва силабічні із жіночою римою, як правило, дієслівною і точною. Автор добре володіє віршовою технікою й пояснює похибки несприятливими життєвими обставинами» [5, с. 384].

У наукових статтях М. Кулієвич, Л. Копаниці, В. Циганенко досліджуються різні аспекти, пов'язані з творчістю Климентія Зиновієва [10; 7; 15]. Перший автор, роблячи лінгвогеографічний аналіз творчості поета, намагається з'ясувати його місце навчання, вважаючи, що це було м. Луцьк [10]. У статті Л. Копаниця характеризує художньо-

літературне мислення на прикладі української епіграматичної поезії XVII – початку XVIII ст., звертаючись і до творчості Климентія Зиновієва [7]. У статті В. Циганенко на прикладі творчості Климентія Зиновієва, а саме його вірша №55, аналізується вплив західноєвропейських барокових тенденцій [15]. Проте ці автори обходили козацьку тематику в творчості Климентія Зиновієва.

Отже, творчість Климентія Зиновієва вивчалася більшістю дослідників фрагментарно (за винятком В. Колосової) і часто поза контекстом бароко.

У цій статті ми ставимо за мету з'ясувати образ козацтва в трьох епіграфічних творах Климентія Зиновієва №52 «Ω уписующихъ)са в козаки дурныхъ мужыка(х), и знову выписуватиса хотящы(х)», №53 «Ω козакахъ, не годны(х) похвалы, меновите w ты(х) злы(х) и wкая(н)ныхъ сынахъ, и не о(т)цевски(х) дѣтяхъ); которые у во(и)ско іду(т); а люде(и) на путе(х) ідучи(х), або ъдучи(х) о(б)дыраю(т): или що ко(л)векъ насы(л)ствиємъ рабуючи, пакости сотворяють», № 246 «Ω православныхъ людехъ вои(н)скіе слу(ж)бы о(т)правуючи(х): іме(н)но о козака(х)» з погляду барокової літератури.

Климентій Зиновійв народився на Правобережній Україні, орієнтовно в 40–50-х рр. XVII ст. Навчався, як доводила в своїх статтях М. Кулієвич, у Луцьку, пізніше, у Києво-Могилянській колегії, певний час працював писарем [10, с. 3; 5, с. 377]. Поет багато хворів, подорожував по Україні, Литві, Польщі, Білорусії. Тематику для епіграфічних творів поет черпав із подорожей. Останні роки життя Климентія Зиновієва ймовірно пройшли на Чернігівщині. Помер поет 1712 р. [5, с. 378].

Отже, основний час життя автора досліджуваних творів припав на складний суспільно-політичний період в Україні, коли на політичну арену вийшло козацтво, відродивши власну державність. Проте втручання сусідніх держав – Речі Посполитої, Московії та Кримського ханства – з метою захопити українську державу призвели до значних руйнацій та громадянської війни. Не зважаючи на це, козацтво зберігало свою провідну роль у суспільстві.

Жанр, в якому творив Климентій Зиновійв, епіграма – був різновидом емблематичної поезії та цілком відповідав рисам барокової літератури. Європейське бароко розуміло під епіграмою невеликий віршовий твір, головними ознаками якого була пов'язаність і змістовність [5, с. 368]. Творчість Климентія Зиновієва з погляду барокової літератури, на думку Л. Копаниці, характеризувалася вдалим поєднанням книжного й народного. Поетиці «властиві порівняння-паралелізми, порівняльні звороти, різного роду художні асоціації, одні з яких йшли від школи чи були витворені його поетичною уявою, могутнім джерелом інших були, безперечно, жива мова і фольклор» [7, с. 409].

Із трьох згаданих вище віршів у першому, №52 «Ω уписующихъ)са в козаки дурныхъ мужыка(х), и знову выписуватиса хотящы(х)», у центрі уваги образ «дурного мужика», який записувався в козаки [4, с. 59]. Головна думка твору – причини, що спонукають селян іти в козаки. Насправді в них не було ніякого бажання «у во(и)ско завытатъ». Іншими словами, новоспечений козак не хотів виконувати головний козацький обов'язок – служити у війську. В. Колосова, характеризуючи вірш, зазначала, що причиною відмови селянина від козацького чину, був страх перед військовими походами [6, с. 93]. Це суперечливе твердження, бо автор підкреслює, що герой так само не хотів виконувати свій обов'язок, коли був селянином: «яко(с) не хотѣль пре(д) ты(м) тягло(с)ти о(т)буватъ)». Тобто причина відповідної поведінки головного героя вірша в особистих якостях його характеру. На думку Климентія Зиновієва, таких людей «березовы(мъ) пѣро(м) выписува(т) та треба: / и худобу гды має(ш), на рату(ш) взя(т) потреба», щоб добре пам'ятав свої вчинки й іншим селянам так «чинити заказа(л)». У манері, притаманній епіграфії, останні чотири рядки (клаузула) повчають читача стосовно лінивих людей, які для того, щоб нічого не робити, готові йти на всякого роду авантюри. Козацтво у вірші виступає позитивним фактором, за допомогою якого можна з'ясувати істинність намірів людини.

Більш виразно, емоційно образ козацтва Климентій Зиновійв змалював у вірші № 246 «Ω православныхъ людехъ вои(н)скіе слу(ж)бы о(т)правуючи(х): іме(н)но о козака(х)» [4, с. 182 – 183]. Перед читачем постають козаки, як люди працьовиті, фахівці у військовій справі («ве(л)ми труждають»), сміливі («пе(р)си ... выставляють»), захисники Вітчизни й православ'я («боронячи о(т)чизни и добра хр(с)тіянь: / жебы не преодолѣвъ нечестивы(й) басу(р)манъ»). Героїзм козаків підкреслюється не лише тим, що вони ризикують своїм життям, але й тим, що чимало з них гине в боротьбі з ворогом («иные кладутъ и головы на во(и)нѣ»). Вірш не має динамічного сюжету. Климентій Зиновійв намагається з різних боків, використовуючи художні прийоми, оспівати козацтво. У клаузулі автор звертається до Бога з проханням захистити козаків за те, що вони кров проливають, боронячи свою землю і православну віру.

Змальовуючи українське козацтво, Климентій Зиновійв чудово розуміє, що серед них є люди, які не заслуговують слави. Саме про них мова йде у вірші №53 «Ω козакахъ, не годны(х) похвалы, меновите ѡ ты(х) злы(х) и ѡкая(н)ныхъ сынахъ, и не о(т)цевски(х) дѣтях(ъ); которые у во(и)ско іду(т); а люде(и) на путє(х) ідучи(х), або ѣдучи(х) о(б)дыраю(т): или що ко(л)векъ насы(л)ствиємъ рабуючи, пакости сотворяють» [4, с. 60]. Назва цього вірша, на відміну від двох попередніх, доволі точно розкриває причини негативного ставлення автора до таких козаків. Перед читачем вимальовується образ тієї частини козацтва, яка «у во(и)ско іду(т); а люде(и) на путє(х) ідучи(х), або ѣдучи(х) о(б)дыраю(т)». Важко не погодитися з характеристикою цього вірша В. Колосової, в якій вона зазначала, що «обурення Климентія не знає меж» [6, с. 90]. Дійсно, щодо козаків-грабіжників, то автор доволі різко про них відгукується, уживаючи доволі емоційні словосполучення: «злые души», «бѣсу вго(д)ные анѣмушы», «злые рабы». Таких людей очікує неминуче покарання: «ку додо(м) не возвратятъ», «ганебно головами накладат(ъ)». В останніх чотирьох рядках поет звертається до Христа Спасителя, щоб той таких грабіжників не оберігав від меча та кулі, що стало б уроком для інших: «бы и прочіе злые о то(м) же памятали: и пако(с)те(и) невинны(мъ) люде(м) не сотворяли».

Охарактеризуємо поезику згаданих вище віршів. Передусім потрібно звернути увагу на повторення, які в епіграмах, на думку відомого дослідника бароко Д. Чижевського, «підвищували естетичну якість невеликого мініатюрного вірша» [17, с. 36]. І далі літературознавець справедливо підкреслював, що «повторення надають ясності ходу думок та роблять епіграму гострішою, «пікантішою» [17, с. 38]. Наведемо приклади в проаналізованих вище віршах: «Нихто та *вписувати* нѣтъ не приневолялъ: / але са(м) са з(ъ) доброй волѣ есте(с) *вписаль*»; «А не хо(ч) с козаками у во(и)ско завытатъ: / яко(с) не хотѣлъ пре(д) ты(м) тягло(с)ти о(т)буват(ъ)»; «Запаяталые то зна(т) в(ъ) таковы(х) злы(х) души: / же показываютъ бѣсу вго(д)ные анѣмушы»; «І поку(л) себе узрятъ у погібеляхъ *вѣчны(х)*: / не буду(т) собѣ ща(ст)я мѣ(т), и лѣтъ до(л)говѣчныхъ»; «І не то(к)мо что пе(р)си ѡни ставя(т) у во(и)нѣ: / але иные кладутъ и головы на во(и)нѣ»; «Зачимъ спаси ихъ *боже* за тую ѡ(т)вагу: / а грѣши(т) богу хто даєть козака(м) зневагу»; «Просты(и) человекъ завше у дому пробуваєть: / а козакъ ше(д)ши в во(и)ско вве(с) до(м) сво(и) оставляе(т)».

Ще одним художнім елементом, що сприяє підвищенню естетичної якості, є «певні співзвуччя, словесні гри, внутрішня рима чи асонанс або алітерація». Вони також надають тексту «гостроти та пікантності» [17, с. 36, 42]. Власне в творчості Климентія Зиновієва ми маємо типові приклади барокової словесної гри: «Тоже(с) ду(р)ныи мужыку ба(р)зе *неуважны(и)*: / же ты(л)ко безчесты(ш) чи(н) козацки(и) *поважны(и)*»; «Засягле(с) того чину, аже *погоржаешъ*: / не бы(в)ши и в во(и)ску, ю(ж) выступи(т) *гадаешъ*»; «Прето березовы(мъ) пѣро(м) *выписува(т) та треба*: / и худобу гды має(ш), на рату(ш) *взя(т)*

потреба»; «Бы(с) не запомнѣлъ тоє(и) рєчи а(ж) до *смерти*: / поку(л) сѧ обвѣси(ш), чи тє(ж) суди(т)сѧ *вмерти*»; «Побию(т) бо слєзы навѣкъ, о(т) ны(х) же *оско(р)бленныхъ*: / и всяки(х) хоча(и) мало о(т) ны(х) же *оздобле(н)ныхъ*»; «Зачимъ спаси їхъ боже за тую *штвагу*: / а грѣши(т) богу хто даєть козака(м) *знєвагу*»; «І дару(и) боже такимъ небє(с)ныє *короны*: / що чиня(т) землѣ нашо(и) о(т) враговъ *обороны*».

Як уже зазначалося, барокова поезія Климентія Зиновієва характеризується насиченістю народної лексики. Із цим важко не погодитися. Ми підрахували її відсоток в усіх трьох згаданих віршах. Виявляється, в епіграмах Климентія Зиновієва в середньому 20 % слів є народними: «неуважны(и)», «гадаєшь», «завытатъ», «треба», «худобу», «потреба», «чинити», «суди(т)сѧ», «помстою», «кулѣ», «минат(ъ)», «ганєбно», «погибєляхъ», «нєха(и)», «навѣкъ», «алє», «накладат(ъ)», «боронячи», «шановат(ъ)», «на свѣтѣ», «нєчєстивы(и)», «знєвагу», «хова(и)», «дару(и)».

Дослідники бароко, які характеризували поетику цього стилю, звертали увагу на широке використання епітетів, порівнянь, риторичних звертань, метафор, алегорій, антитез, символів тощо [12]. І, дійсно, у віршах Климентія Зиновієва як представника цієї епохи можемо побачити різні поетичні засоби. Наприклад, широко вживається один з основних тропів – епітет, за допомогою якого, як відомо, автор підкреслює характерну рису певного предмета чи явища, надає нове емоційний чи смисловий нюанс: «дурныхъ мужыка(х)», «чи(н) ... поважны(и)», «злы(х) ... *шкая(н)ныхъ сынахъ*», «нє о(т)цєвски(х) дѣтях(ъ)», «злыє рабы», «нб(с)ныє *короны*» тощо.

Ще одним досить поширеним елементом поезики в творчості Климентія Зиновієва є метафори: «з(ъ) доброи волѣ», «березовы(мъ) пѣро(м)», «люде(и) ... о(б)дыраю(т)», «памя(т) ... погубляти», «побию(т) ... слєзы», «ганєбно головами накладат(ъ)», «пє(р)си ... *выставляють*» тощо.

Поетика Климентія Зиновієва включає також такі тропи, як евфемізми, звертання, антитезу, оксюморон, алегорію тощо. Наприклад, у проаналізованих текстах зустрічаємо евфемізми: «на погибє(л) ... *вѣчну сотворяти*» (на смерть), «побию(т) ... слєзы навѣкъ» (прокленуть), «головами накладат(ъ)» (помирати), «пє(р)си ... на во(и)нахъ *выставляють*» (виявляти мужність), «кладуть ... *голови на во(и)нѣ*» (помирати), «души полагають» (помирати), «дару(и) ... *небєсныє *короны**» (вічне життя) тощо. Тут буде доречним зазначити, що тема смерті була доволі популярна в епоху Бароко. Не випадково Д. Чижевський говорив, що для цієї епохи характерне «якесь закохання в темі смерті» [16, с. 240]. Як уже зазначалося, у текстах віршів також зустрічається порівняння: «якъ *святыхъ шановат(ъ)*»; звертання: «спаси їхъ боже за тую *штвагу*». Отже, як бачимо, у трьох невеликих епіграмах Климентій Зиновієв використав значну кількість художніх засобів.

Отже, підбиваючи підсумок, потрібно сказати, що автор створив позитивний образ козацтва як потужної сили, яка захищає рідну землю і народ, православну віру. Воно виступає як фактор випробування на мужність, сміливість, професіоналізм. У той же час поет реалістично оцінює козацтво, розуміючи, що серед них зустрічаються й ті, які вдаються до непристойних учинків. Автор написав ці вірші в традиціях барокової літератури, про що свідчить їх форма, зміст, поетика.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Білоус П. Історія української літератури XI–XVIII ст.: [навч. посіб.] / П.В. Білоус. – К.: «Академія», 2009. – 424 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Возняк М. Чернець-мандрівець Климентій і його вірші // Михайло Возняк. Історія української літератури. – [2-е вид., випр.]. – Львів: Світ, 2012. – 871 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства / С. О. Єфремов. – К.: Феміна, 1995. – 678 с.

4. Зиновіїв Климентій. № 52 «Ω уписующих(ъ)са в козаки дурныхъ мужька(х), и знову выписуватиса хотящы(х)»; № 53 «Ω козакахъ, не годны(х) похвалы, меновите ѿ ты(х) злы(х) и ѿкая(н)ныхъ сынахъ, и не о(т)цевски(х) дѣтях(ъ); которые у во(и)ско іду(т); а люде(и) на путе(х) ідучи(х), або ѣдучи(х) о(б)дыраю(т): или що ко(л)векъ насы(л)ствіемъ рабуючи, пакости сотворяють»; № 246 «Ω православныхъ людехъ вои(н)скіе служ(ж)бы о(т)правуючи(х): іме(н)но о козака(х)» // Климентій Зиновіїв. Вірші. Приповіді посполиті. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 59; 60; 182–183.
5. Ісіченко Ігор, Архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.). Навч. посібн. для студ. внз / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Л.: Святогорець, 2011. – 568 с.
6. Колосова В. Климентій Зиновієв. Життя і творчість / В.П. Колосова. – К.: Наук. думка, 1964. – 204 с.
7. Копаниця Л. Автор і слово у світі літератури: текстуальні стратегії / Л.М. Копаниця // Електронний ресурс. – Режим доступу: www.philology.kiev.ua.
8. Крעותень В. Українська література XVII ст. / В.І. Крעותень // Українська література XVII ст.: синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [упор., приміт. і вступ. стаття В.І. Крעותеня; ред. тому О.В. Мишанич]. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 5–24.
9. Кулиш П. Климентій Зиновієв, український стихотворець времен гетьмана Мазепи / П. Кулиш // Русская беседа. – М. – 1859. – Т. 5. – Кн. 17. – С. 79–140.
10. Кулієвич М. Лінгвогеографічний пошук місця навчання Климентія Зиновієва / Мирослава Кулієвич // Електронний ресурс. – Режим доступу: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream.
11. Перетц В. Вірші ером. Климентія Зиновієва сина // В.М. Перетц. Матеріали до вивчення історії української літератури: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1959. – Т. 1 «Давня українська література: доба феодалізму – до кінця XVIII ст. – С. 357–363.
12. Поплавська Н. Стильова парадигма української публіцистики кінця XVI – початку XVII ст. як основа зародження барокової поетики / Н.М. Поплавська // Актуальні проблеми слов'янської філології: Лінгвістичний і літературознавчий міжвузівський збірник. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 404–413.
13. Рыжук Д. О Творчестве Климентия Зиновиева / Д. Рыжук // Учёные записки Даугавпинского института. – 1959. – Сер. Гуманитарных наук. Вып. 3. – С. 113–133.
14. Франко І. Климентій Трясця і Григорій Сковорода // І. Франко. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 40. – С. 362–370.
15. Циганенко В. «Мандрівні ченці» Климентія Зиновієва на тлі культурного діалогу Сходу і Заходу / Циганенко Вікторія Леонідівна // Наука України. Перспективи та потенціал [Текст]: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Наука України. Перспективи та потенціал» (м. Одеса, 30–31 травня 2012 р.) / Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова освіта». – Одеса, 2012. – С. 62–66.
16. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Дмитро Чижевський; [худож. оформл. В. М. Штогриня]. – Тернопіль: Презент, за участю ТОВ «Феміна», 1994. – 480 с.
17. Чижевський Д. Українське літературне бароко: вибр. праці з давньої літератури / Дмитро Чижевський. – К.: Обереги, 2003. – 576 с. – (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії; Т. 4). – [Парал. тит. арк. англ.].